

КУЗЬМІН Д. В.,

orcid.org/0000-0003-3756-2480

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
(Видокремлений підрозділ
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України «Ніжинський агротехнічний
інститут»)

ЛЕМІШ Н. О.,

orcid.org/0000-0002-5124-5687

кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін
(Видокремлений підрозділ
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України «Ніжинський агротехнічний
інститут»)

УДК 342.7:37.018.1-053(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.30>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У статті здійснено комплексне теоретико-правове дослідження соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти, які опинилися в складних життєвих обставинах. Актуальність теми дослідження зумовлена динамікою постійно зростаючих соціальних ризиків у сучасному українському суспільстві, пов'язаних із наслідками ведення військових дій, важливістю вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб, економічною нестабільністю та наявністю соціальних проблем у межах функціонування інститутів сім'ї та освіти. Підтримка здобувачів освіти, які змушені переживати складні життєві обставини, вимагає не лише педагогічного, а й нормативно визначеного підходу, заснованого на принципах прав людини, соціальної справедливості та інклюзії.

Метою дослідження є з'ясування змісту, структури та механізмів правового регулювання соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти, а також визначення напрямів удосконалення чинного законодавства України в цій сфері. Методологічну основу статті становлять міждисциплінарні підходи, що поєднують елементи юридичного аналізу, педагогічної теорії, соціології освіти та концепції прав людини.

У роботі розкрито поняття «складні життєві обставини» в контексті правової доктрини та соціально-педагогічної науки, виокремлено їхні основні критерії. Визначено ключові принципи соціально-педагогічної підтримки, такі як гуманізм, рівність, інклюзивність та показано їх взаємозв'язок у формуванні ефективної соціальної політики держави.

На підставі проведеного аналізу обґрунтовано необхідність інтегрованого підходу до державної політики соціального захисту населення, який має поєднувати освітні, соціальні, медичні та правові зусилля. Такий підхід передбачає створення мережевої взаємодії між освітніми закладами, службами в справах дітей, громадськими організаціями, медичними установами та органами правопорядку.

Отже, теоретико-правове осмислення соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти є важливим напрямом розвитку сучасної правової науки та освітньої політики. Воно сприяє формуванню гуманістично-орієнтованої системи державного управління, що ґрунтується на пріоритеті прав людини, соціальної справедливості та рівних можливостей у доступі до якісної освіти.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка, складні життєві обставини, правове регулювання, здобувачі освіти, соціальний захист.

Kuzmin D. V., Lemish N. O. Legal foundations of socio-pedagogical support for learners in difficult life circumstances

The article presents a comprehensive theoretical and legal study of the socio-pedagogical support for learners who find themselves in difficult life circumstances. The relevance of the topic is determined by the dynamics of the ever-growing social risks in contemporary Ukrainian society, which are associated with the consequences of military actions, the challenges of supporting internally displaced persons, economic instability, and the presence of social problems within the functioning of family and educational institutions. The support of learners experiencing difficult life circumstances requires not only pedagogical but also a normatively defined approach based on the principles of human rights, social justice, and inclusion.

The purpose of the study is to clarify the content, structure, and mechanisms of legal regulation of socio-pedagogical support for learners, as well as to identify directions for improving the current legislation of Ukraine in this field. The methodological basis of the article is formed by interdisciplinary approaches combining elements of legal analysis, pedagogical theory, sociology of education, and human rights concepts.

The article defines the concept of “difficult life circumstances” in the context of legal doctrine and socio-pedagogical science, identifying their main criteria. The key principles of socio-pedagogical support – humanism, equality, and inclusiveness – are analyzed, along with their interconnection in shaping an effective state social policy.

Based on the conducted analysis, the necessity of an integrated approach to the state policy of social protection is substantiated. This approach should combine educational, social, medical, and legal efforts. It envisions the creation of a networked interaction among educational institutions, child welfare services, non-governmental organizations, healthcare facilities, and law enforcement agencies. The introduction of cross-sectoral cooperation will enhance the effectiveness of support, ensure early detection of risks, and provide comprehensive assistance to individuals in difficult life situations.

Thus, the theoretical and legal comprehension of socio-pedagogical support for learners is an important direction in the development of modern legal science and educational policy. It contributes to the formation of a humanistically oriented system of public administration based on the priority of human rights, social justice, and equal access to quality education.

Key words: socio-pedagogical support, difficult life circumstances, legal regulation, learners, social protection.

Вступ. Реалії сучасності характеризуються соціально-економічною нестабільністю та динамікою зростання впливу негативних явищ, які зумовлені проблемами ведення військових дій на території України, зростанням фінансової нестабільності, внутрішньою міграцією, актуалізують потребу у створенні та функціонуванні дієвих механізмів соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти. Реалії сучасності формують суспільний запит з боку людей, які опиняються в складних життєвих обставинах і нагально потребують сторонньої допомоги. Складні життєві обставини є джерелом постійно зростаючих соціальних проблем, які впливають на психоемоційний стан людей, їх успішність, здатність до соціальної адаптації та реалізації прав на освіту. За таких умов особливо важливим постає питання правового забезпечення системи підтримки, яка в ідеалі повинна вирішувати більшість проблем, комплексно інтегруючи освітні, соціальні й психологічні ресурси та методи держави.

Формування української нормативно-правової бази в цій сфері триває, проте залишається низка проблем, пов'язаних із поступовою гармонізацією національного законодавства відповідно до норм ЄС, фрагментарністю механізмів взаємодії між закладами освіти й соціальними службами, та формуванням ефективної системи підготовки кадрів. Це створює потребу в дослідженні правових засад функціонування системи соціально-педагогічної підтримки.

Наукова актуальність теми полягає в необхідності глибокого осмислення права як інструменту забезпечення соціальної справедливості, рівних можливостей щодо доступу до освіти та створенні безпечного освітнього середовища для всіх здобувачів освіти. Вивчення правових основ соціально-педагогічної підтримки дозволяє визначити реальні шляхи підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії, розробити моделі правового супроводу здобувачів освіти в кризових ситуаціях.

Проблематика правового забезпечення соціально-педагогічної підтримки привертає увагу багатьох дослідників. У наукових працях вітчизняних учених проблемні питання соціального захисту здобувачів освіти розглядаються в роботах К.В. Бориченко [19], В.Я. Брич [20], В. Волкова, К. Глушкова [22], Заверико Н.В. [27], О. Протас [15], К. Ігнатенко [28]; питання прав здобувачів освіти розглядали М.С. Булкат, І.В. Силантьєва [21], К.С. Фомічов [44], Ю.Й. Поліщук [30], А.В. Гакман, М.В. Дудко, С.А. Сobotюк [23]. Водночас системні дослідження, які присвячені саме правовим основам організації соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти в складних життєвих обставинах, майже відсутні, що визначає наукову новизну й практичну значимість досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз правових засад соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти в Україні, які опинилися в складних життєвих обставинах, а також виявлення проблем у правовому регулюванні та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення в цій сфері.

Результати дослідження. У науковій літературі категорія сутності засад соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти, які опинилися в складних життєвих обставинах розглядається не лише як форма сторонньої допомоги, а й як педагогічна стратегія, що забезпечує розвиток суб'єктності учнів, формує моделі та надає практичну допомогу в подоланні кризових ситуацій. Важливим у зазначеному контексті є поєднання соціального та педагогічного компонентів підтримки. Якщо брати до уваги складові соціальних компонентів, то вони формують основи функціонування інституційних механізмів захисту. Педагогічні компоненти складають основу виховного та розвивального впливу, що спрямовані на відновлення особистісного ресурсу.

Саме тому для проведення подальшого аналізу дослідження важливо конкретизувати структурні елементи соціально-педагогічної підтримки, окреслити її правові, організаційні та методологічні засади. Визначаючи сутність засад соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти, які опинилися в складних життєвих обставинах, визначимося із ключовими поняттями, які є основою дослідження.

Саме тому для проведення подальшого аналізу дослідження важливо конкретизувати структурні елементи соціально-педагогічної підтримки, окреслити її правові, організаційні

та методологічні засади. Визначаючи сутність засад соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти, які опинилися в складних життєвих обставинах, визначимося із ключовими поняттями, які є основою дослідження.

По-перше, це визначення терміну, який тісно пов'язаний із причиною, яка створює потребу в отриманні сторонньої підтримки в здобувачів освіти, а саме – складні життєві обставини. Сама концепція складних життєвих обставин («кризових ситуацій») досліджувалася авторами багатьох наукових напрямів, особливо в контексті психології, правознавства, соціальної роботи та педагогіки. Концепція описує несприятливі ситуації, які суттєво порушують звичний для людини хід її життя внаслідок чого виникають психологічні труднощі, такі як стрес та емоційні переживання, що формує соціальну потребу їх подолання. Згідно концепції несприятливі для людини ситуації можуть виникнути внаслідок багатьох факторів, це: соціальні фактори (дискримінація, соціальні конфлікти, втрата близьких, втрата роботи), медичні фактори (важка хвороба людини та її близьких, інвалідність, фізичні дисфункції організму), юридичні (відсутність правової допомоги, низький рівень правової культури), психологічні фактори (депресія, стрес, насильство, булінг), військові фактори (результати ведення військових дій, проблеми біженців та внутрішньо переміщених осіб). Загалом концепцію складних життєвих обставин («кризових ситуацій») можна звести до чотирьох основних аспектів: 1) криза як порушення рівноваги – несприятлива ситуація порушує спосіб життя людини; 2) емоційний стрес – людина змушена боротися із негативними емоціями, такі як: страх, тривога, безпорадність; 3) необхідність подолання – криза вимагає від людини та оточення активних дій для її подолання; 4) можливість росту – подолання кризи потрібно спрямувати на формування особистісного розвитку [10, 9].

Концепцію складних життєвих обставин («кризових ситуацій») розробляли низка науковців, серед яких вагоме місце займає американський психіатр Ерік Ліндемманн (Erich Lindemann), який перший почав досліджувати реакції людей на травматичні події у своїй праці «Симптоматика та управління гострим горем» у 1944 році [12]. Ерік Ліндемманн описував, як люди реагують на кризові ситуації та як їм можна допомогти подолати складні етапи їхнього життя. Також цей напрям досліджували Джеральд Каплан – автор теорії кризової інтервенції, у якій криза розглядається як тимчасовий стан, який можливо подолати за допомогою підтримки [5], Ерік Еріксон – автор теорії психосоціального розвитку, де кризові явища розглядаються як невід'ємна частина життя людини [6], Віктор Франкл (розробник методу логотерапії, яка акцентує увагу на пошуку сенсу в житті, навіть у складних обставинах) [7], Мартін Селигман досліджував феномен вивченої безпорадності (learned helplessness), реакцію людей на складні життєві обставини та як вони можуть навчитися їх подолати [16], Еллен Гастінгс Яносік розглядала кризові явища з точки зору їхньої унікальності й наголошувала, що підтримка має бути індивідуалізованою [9].

Концепцію складних життєвих обставин («кризових ситуацій») також активно розглядали й українські вчені: Н. Гуцал, яка аналізувала правові засади соціальної роботи з людьми у кризових ситуаціях [25]; О. Лукіна, яка досліджувала можливості використання кризових ситуацій для особистісного зростання [29]; О. Сердюк, який вивчав соціальні наслідки кризових ситуацій в Україні та їхній вплив на суспільство [43]; Л. Грищенко, яка розглядала, як соціально-педагогічна підтримка може допомогти сім'ям подолати кризові ситуації [24].

У Законі України «Про соціальні послуги» міститься офіційне визначення терміну «складні життєві обставини». Згідно статті 1 Закону, це «обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно» [41]. Стаття 1 Закону України «Про соціальні послуги» також містить перелік чинників, що «можуть зумовити складні життєві обставини»: а) похилий вік; б) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; г) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; ґ) інвалідність; д) бездомність; е) безробіття; є) незабезпеченість особи; ж) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини;

и) втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; і) жорстоке поводження з дитиною; ї) насильство за ознакою статі; й) домашнє насильство; к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; л) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією» [41].

Крім того, законодавець акцентує увагу на важливості захисту дітей та охорони дитинства в статті 1 Закону України «Про охорону дитинства», уживаючи термін «дитина, яка перебуває в складних життєвих обставинах» [37]. У цьому законі поняття «складні життєві обставини» розглядається з точки зору опису ситуацій, що створюють загрозу життю, здоров'ю чи розвитку дитини внаслідок конфліктів у сім'ї, жорстокого поводження, втрати батьків або опікунів, бідності, соціальної ізоляції, наслідків війни або природних катастроф.

Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» не містить трактування терміна «складні життєві обставини», проте в ньому визначено механізм виявлення та підтримки осіб, які потребують сторонньої допомоги. Так, у статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [35] наголошується на важливості оцінки «потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді» шляхом оцінки належності людей до вразливих груп, виявленні факту перебування в складних життєвих обставинах та виділенні індивідуальної потреби в сторонній допомозі.

Важливим підходом у розумінні соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти, які потребують сторонньої допомоги, є саме індивідуалізований підхід соціальних працівників до кожної окремої ситуації. Тобто законодавиць правильно розуміє неприпустимість використання соціальними працівниками та педагогами підходів, які можуть бути вироблених за шаблоном. У кожній окремій ситуації надання допомоги, згідно із Законом, повинно здійснюватися на основі детального аналізу реальних потреб здобувачів освіти, які стали вразливими внаслідок виникнення складних життєвих обставин. Фактично ця норма Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» формує основу усієї подальшої соціально-педагогічної діяльності та підтримки молоді.

Подібного підходу також дотримуються автори Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Законом визначаються ситуації, які відносяться до складних життєвих обставин, конкретизується механізм допомоги дітям через формування індивідуального плану соціального захисту та визначаються форми та методи профілактичних заходів, спрямованих на запобігання виникненню складних життєвих обставин [33].

Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 року № 576 затверджує «Порядок надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади». У цьому документі фіксується перелік ситуацій, які визначаються складними, пропонується механізм надання сторонньої допомоги зазначеним категоріям осіб для підтримки їх життєдіяльності та подальшої інтеграції в суспільство [34].

Також Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року № 587 «Про організацію надання соціальних послуг» визначає механізм виявлення та організації надання соціальних послуг особам і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах [35]. Постанова вперше впровадила систему оцінювання соціального ризику для сімей, що дозволяє прогнозувати можливі кризи й на цій основі надавати необхідну допомогу ще до виникнення проблемних ситуацій. Такий підхід для України в організації надання соціальних послуг є інноваційним, адже, на відміну від традиційних підходів соціальної допомоги, адміністративні рішення приймаються не після настання кризи, а до її початку. Методологія надання допомоги полягає не в суб'єктивній оцінці ситуації, а в аналізі об'єктивних показників, що підвищує результативність запобігання розвитку кризових явищ. Зазначений підхід є спробою України впроваджувати світовий досвід у соціальній роботі на основі Evidence-Based Policy (EBP) [14, с. 3, 12, 20–22]. Концепція доказової політики Evidence-Based Policy (EBP) ґрунтується на ідеї прийняття

державних рішень, «ефективність яких підтверджена науковими дослідженнями [26], уникаючи застосування суб'єктивних та емоційних факторів.

Ураховуючи вищезазначене, складні життєві обставини – це об'єктивні або суб'єктивні умови, які стають причиною ситуації, що ускладнює життєдіяльність людини, впливаючи на фізичний, психологічний стан людини, обмежуючи її можливості, ускладнюючи її адаптацію та розвиток та формує потребу сторонньої допомоги. Для здобувачів освіти ці обставини часто стають перешкодою для успішного навчання, адаптації в колективі та гармонійного розвитку особистості.

По-друге, термін «соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти» є комплексним поняттям, яке поєднує елементи правової, соціальної роботи, педагогіки та психології. Фактично це система спеціалізованих соціально спрямованих професійних заходів, які орієнтовані на забезпечення соціального захисту (допомога в подоланні складних життєвих обставин), педагогічний супровід (індивідуальна або групова робота з метою адаптації до навчального процесу, розвиток соціальних навичок) та психологічна допомога (корекція емоційних станів, формування стресостійкості, мотиваційна підтримка). Базові теоретичні основи соціально-педагогічної підтримки були сформовані, ще в працях американського психолога, засновника гуманістичної психології Абрахама Маслоу, який запропонував теорію мотивації, засновану на ієрархії потреб [13]. Ідеї Абрахама Маслоу про мотивацію, потреби та самореалізацію сформулювали сучасні підходи до організації соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти через реалізацію базових потреб людини – безпечного середовища, соціальної підтримки, поваги, визнання досягнень та потреби в самореалізації.

Наукові дослідження соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти знайшли своє відображення в низці ключових публікацій, які відображали цю проблематику. Альберт Бандура – теорія соціального навчання: педагог, демонструючи позитивні приклади шляхом тьюторства, менторства, сприяє формуванню поведінкових моделей учнів; кооперативне навчання (peer learning), де учні допомагають один одному [2]. Джон Боулбі – засновник теорії прив'язаності, яка розкриває особливості роботи з дітьми, що пережили травматичний досвід, та формує ідею безпечного освітнього середовища [3]. Паулу Фрейре – автор концепції «педагогіки пригноблених», що розглядає освіту як інструмент соціальної зміни та наголошує на необхідності підтримки малозабезпечених і маргіналізованих груп населення [8]. Еммі Вернер – авторка теорії стійкості, яка доводить, що жодна дитина не є «втраченою» навіть у складних обставинах, та підкреслює важливість участі родини й громади в процесі надання допомоги [17, 18]. Урі Бронфенбреннер – автор теорії екосистем, яка пояснює, що гармонійний розвиток дитини залежить від взаємодії різних систем: сім'ї, закладу освіти й суспільства [4]. Герман Ноль – представник теорії «соціальної педагогіки», який наголошував на важливості зв'язку між вихованням, соціальним середовищем і державною політикою допомоги людям у складних життєвих обставинах.

В українському законодавстві соціально-педагогічна підтримка, розглядається як цілеспрямовані та направлені дії працівників закладів освіти на надання допомоги здобувачам освіти, що знайшло відображення в низці вітчизняних нормативно-правових актів. Центральним законодавчим актом у формуванні сучасної системи освіти є Закон України «Про освіту». Він визначає загальні засади державної політики у сфері освіти, зокрема діяльність, спрямовану на підтримку здобувачів освіти, особливо тих, що перебувають у складних життєвих обставинах. У статті 6 цього закону соціально-педагогічна підтримка розглядається, як система заходів, що базується на принципах людиноцентризму, рівного доступу до освіти, розвитку інклюзивного середовища, гуманізму та демократизму [36]. Згідно зі статтею 53 Закону, здобувачі освіти мають право на безпечне, здорове та інклюзивне чи спеціальне освітнє середовище, вільне від принижень, насильства, експлуатації, дискримінації. Більше того, статтею 53 Закону України «Про освіту» соціально-педагогічну підтримку можна реалізовувати шляхом проходження програм особам, які стали свідком або постраждали від насильства чи жорстокого поводження.

Іншими нормативно-правовими актами, які доповнюють положення базового Закону України «Про освіту», стали спеціальні закони, що визначають засади та функції освітньої системи на різних рівнях. До таких актів належать: Закон України «Про дошкільну освіту» (№ 3788-IX від 6 червня 2024 р.) [32], Закон України «Про повну загальну середню освіту» (№ 463-IX від 16 січня 2020 р.) [38], Закон України «Про позашкільну освіту» (№ 1841-III від 22 червня 2000 р.) [39], Закон України «Про професійну освіту» (№ 4574-IX від 21 серпня 2025 р.) [40], Закон України «Про фахову передвищу освіту» (№ 2745-VIII від 6 червня 2019 р.) [42], Закон України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 1 липня 2014 р.) [31].

Усі зазначені нормативно-правові акти не лише регулюють освітню діяльність, а й формують правову основу для впровадження соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти. Аналіз їх положень демонструє, що ключовим завданням законодавства є забезпечення доступності та якості освітніх послуг та створення комфортного безпечного навчального середовища. Ці положення закріплюють необхідність упровадження механізмів, що передбачають психолого-педагогічний, соціальний супровід, індивідуальний підхід до здобувачів освіти та адаптацію освітнього процесу у відповідності їх до потреб.

Названі законодавчі акти України утворюють комплексну правову основу, яка визначає зміст, цілі та засоби реалізації соціально-педагогічної підтримки в системі освіти, що реалізується шляхом дотримання цілої низки принципів. Центральним серед них є принцип гуманізму, що передбачає найвищою цінністю людське життя та гідність. Також до складових, які утворюють єдність сучасної цілісно-правової системи, що забезпечують поєднання соціального захисту із освітнім процесом, віднесемо принципи рівності, недискримінації та інклюзії. Загалом дотримання вищезгаданих принципів у педагогічному процесі й правовому полі означає орієнтацію закладів освіти, соціальних працівників, інших учасників освітнього та виховного процесу на особистість здобувача освіти, повагу до його індивідуальних потреб.

Реалії сучасності ставлять важливі питання у сфері соціального захисту здобувачів освіти, зокрема потребу в інтегрованому підході у формуванні цілей державної політики. Особливістю інтегрованого підходу є поєднання правових, освітніх, соціальних та психологічних інструментів підтримки. Соціально-педагогічна підтримка та допомога здобувачам освіти не повинні розглядатися як ізольовані та локалізовані форми та методи адміністративного впливу, адже вони є складовою значно ширшого комплексу дій, спрямованих на забезпечення адаптації, добробуту та розвитку людей.

Інтегрований підхід передбачає узгодженість міжгалузевих програм, спрямованих на організацію освітнього процесу, охорону здоров'я, соціальний захист населення та правову допомогу – через створення єдиної системи в інформаційних підходах до вирішення проблем та механізмів координації на місцевому рівні. Це в перспективі дає можливість підвищити ефективність управлінських рішень і забезпечити комплексний вплив на вирішення епізодичних ситуаційних проблем здобувачів освіти окремо під час виникнення складних життєвих обставин. Подібний підхід до соціально-педагогічної підтримки неможливий без модернізації національного законодавства, яке потребує оновлення інституційного механізму взаємодії органів влади, має охоплювати стандарти соціально-педагогічної діяльності з чітким визначенням компетенцій, етичних принципів та професійних вимог до фахівців, які працюють із здобувачами освіти, що опинилися в складних життєвих обставинах.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що соціально-педагогічна підтримка здобувачів освіти, які опинилися в складних життєвих обставинах є невід'ємним елементом державної соціальної політики у сфері освіти, який поєднує правові, соціальні, медичні, педагогічні та психологічні аспекти діяльності органів державного управління та громадянського суспільства.

Аналіз законодавства України показав, що чинна нормативно-правова база закладає фундаментальні принципи захисту прав здобувачів освіти. Правові засади соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти мають стати динамічним інструментом соціальної політики, який поєднує нормативне регулювання з практичною орієнтацією на потреби

людей. Забезпечення ефективної взаємодії правових, педагогічних та соціальних механізмів є передумовою створення сучасного інклюзивного та гуманістичного освітнього середовища, у якому кожен здобувач освіти, незалежно від життєвих обставин, матиме можливість реалізовувати свій потенціал.

Список використаних джерел:

1. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. W.H. Freeman. 1997. URL: <https://archive.org/details/selfefficacyexer0000band/page/n5/mode/2up>
2. Bandura A. Social learning theory. *Prentice-Hall*. 1976. URL: <https://archive.org/details/sociallearningth0000band/page/n3/mode/2up>
3. Bowlby J. Attachment and loss: Vol. 1. *Attachment. Basic Books*. 1969. URL: https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/ATTACHMENT_AND_LOSS_VOLUME_I_ATTACHMENT.pdf
4. Bronfenbrenner U. The ecology of human development: Experiments by nature and design. *Harvard University Press*. 1979. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674028845>
5. Caplan G. Principles of preventive psychiatry. *Basic Books*. 1964. <https://psycnet.apa.org/record/1965-02239-000>
6. Erikson, E. H. Identity and the life cycle: Selected papers. New York: *International Universities Press*. 1959. 171 p. https://archive.org/details/identitylifecycl0000erik_v4e0?utm_source=chatgpt.com
7. Frankl V. E. Man's search for meaning. Simon and Schuster. 1985. https://books.google.nl/books/about/Man_s_Search_For_Meaning.html?id=W3q8R4dRZTwC&redir_esc=y
8. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. Herder and Herder. 1970. URL: <https://envs.ucsc.edu/internships/internship-readings/freire-pedagogy-of-the-oppressed.pdf>
9. Janosik E. H. Crisis Counseling for a Quality Life. Boston: Jones & Bartlett Learning. 1993.
10. Janosik E. H. Crisis Counseling: A Contemporary Approach. Monterey, CA: *Wadsworth Health Sciences Division*. 1984. https://books.google.nl/books/about/Crisis_Counseling.html?id=XvbUOAAACAAJ&redir_esc=y
11. Janosik E. H. Crisis Theory and Intervention: A Review of the Literature. *Journal of Psychiatric Nursing and Mental Health Services*. 1981. 19(9). P. 29–34.
12. Lindemann E. Symptomatology and management of acute grief. *American journal of psychiatry*. 1944. 101(2). 141-148. <https://doi.org/10.1176/ajp.101.2.14>
13. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 50(4), 370-396. Maslow, A. H. 1943. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0054346>
14. Nutley S., Davies, H., & Walter, I. Evidence based policy and practice: Cross sector lessons from the UK (Vol. 9). Swindon: ESRC UK Centre for Evidence Based Policy and Practice. 2002.
15. Protas O. Social and pedagogical support of children from families in difficult life circumstances. Mountain School of Ukrainian Carpaty. 2022. № 27. С. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2022.27.161-166>
16. Seligman M. E. Helplessness: On depression, development, and health. WH Freeman. 1975. https://archive.org/details/helplessnessonde00seli?utm_source=chatgpt.com
17. Werner E. E. Resilience in development. *Current Directions in Psychological Science*. 1995. 4(3). 81–85. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772327>
18. Werner E. E., Smith, R. S. Vulnerable but invincible: A longitudinal study of resilient children and youth. McGraw-Hill. 1982. URL: <https://archive.org/details/vulnerablebutinv00emmy/mode/2up>
19. Бориченко К.В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 302 с. https://www.academia.edu/42022119/Соціальний_захист_сімей_з_дітьми_за_законодавством_України?utm_source=chatgpt.com

20. Брич В. Я., Миколук С. М. Соціальний захист сиріт в Україні : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 200 с. : <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37769/3/Mono.pdf>
21. Булкат М.С., Силантьєва І.В. До питання про науково-правовий аспект розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Сучасний науковий журнал*. 2023. 2(2), С. 8–19. <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-2-1>
22. Волкова В., Глушкова К. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: *Педагогіка*. 2013. 2(11). С. 37–42. <http://ojs.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/742/648>
23. Гакман А.В., Дудко М.В., Соботюк С.А. Законодавчі та нормативно-правові засади соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій з використанням засобів рухової активності. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2023. Серія 15. (9(169)). 27–31. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9\(169\).05](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9(169).05)
24. Грищенко Л. Соціально-педагогічна підтримка сімей у складних життєвих обставинах. *Педагогіка і психологія*. 2018. 3(1). С. 56–64.
25. Гуцал Н. Соціальна робота з особами, які опинилися у складних життєвих обставинах: правові та організаційні аспекти. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2017. 2(1), С. 45–52.
26. Держалюк О. Доказова політика в Україні: ключові особливості та перспективи. *Суспільно-політичні процеси*. 2025. № 23-24. С. 126–151. DOI: <https://doi.org/10.59553/2518-7546-2025-23-24-5>
27. Заверико Н. В. Соціально-педагогічна робота з молоддю у конфлікті з законом. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. №4. С. 22–26. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_4_6
28. Ігнатенко, К. Соціальний захист дітей в діяльності державних організацій на сході України. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8, No. 3. pp. 329–340. DOI: 10.25128/2520-6230.21.3.2
29. Лукіна О. Психологічні механізми подолання кризових ситуацій особистістю. *Психологічний часопис*. 2019. № 5(3). С. 78–89.
30. Поліщук, Ю.Й. Правові засади соціально-педагогічної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2011. Випуск 23. С. 132–134 <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7161a531-beb8-4cf5-8a78-2c63bcab2459/content>
31. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01 липня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37. Ст. 201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
32. Про дошкільну освіту : Закон України № 3788-IX від 06 червня 2024 р. *База даних «Законодавство України» Верховна Рада України*. Редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3788-20>
33. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
34. Про затвердження Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 576. *Офіційний вісник України*. 2019. № 54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/576-2019-п>.
35. Про організацію надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587. *Офіційний вісник України*. 2020. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-п>.
36. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

37. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
38. Про повну загальну середню освіту : Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
39. Про позашкільну освіту : Закон України № 1841-III від 22 червня 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 46. Ст. 393. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
40. Про професійну освіту : Закон України № 4574-IX від 21 серпня 2025 р. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. Опубліковано: газета *Голос України*. 11.09.2025. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20>
41. Про соціальні послуги : Закон України № 2671-VIII від 17 січня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
42. Про фахову передвищу освіту : Закон України № 2745 VIII від 06 червня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 44. Ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>
43. Сердюк О. Соціальні наслідки кризових ситуацій в Україні: виклики та можливості. *Соціологічні дослідження*. 2020. №4 (2), С. 34–45.
44. Фомічов, К.С. Проблемні аспекти удосконалення адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Право*, 2020, Випуск 8. Спецвипуск. С. 275–280. https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/8_spec_2020/8_sv_2020_275-280.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 04.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

